

TREI ALBUME

Radu Ștefan Vergatti

Abstract

The article presents three albums dedicated to the history of Dobroudja and Constantza published in the last years, result of the researches made by the authors in central and regional archives. The first album celebrates the 130 years from the unification of Dobrodja with the Romanian Principalities. The second was devoted to the Orthodox Cathedral dedicated to Saints Peter and Paul, and the last concern the Royal Mosque. In this last album were published, through other documents, also two plans of Constantza (Küstence), dated 1859, which give another perception of the development of this town in the middle of the 19th century.

Relativ recent am primit trei albume, reprezentative pentru Dobrogea și pentru Orașul Constanța: Virgil Coman, Carmen Dobrotă, Claudiu Turcitu, *Dobrogea între medieval și modern (1406-1918)*, Ed. Ex Ponto, Constanța, 2008, 209 p.; Doina Păuleanu, Virgil Coman, *Catedrala „Sf. Apostoli Petru și Pavel” Constanța (1883)*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 2008, 194 p.; Doina Păuleanu, Virgil Coman, *Moscheea Regală „Carol I” Constanța (1910-2010)*, Ed. Ex Ponto, Constanța, 2010, 194 p.

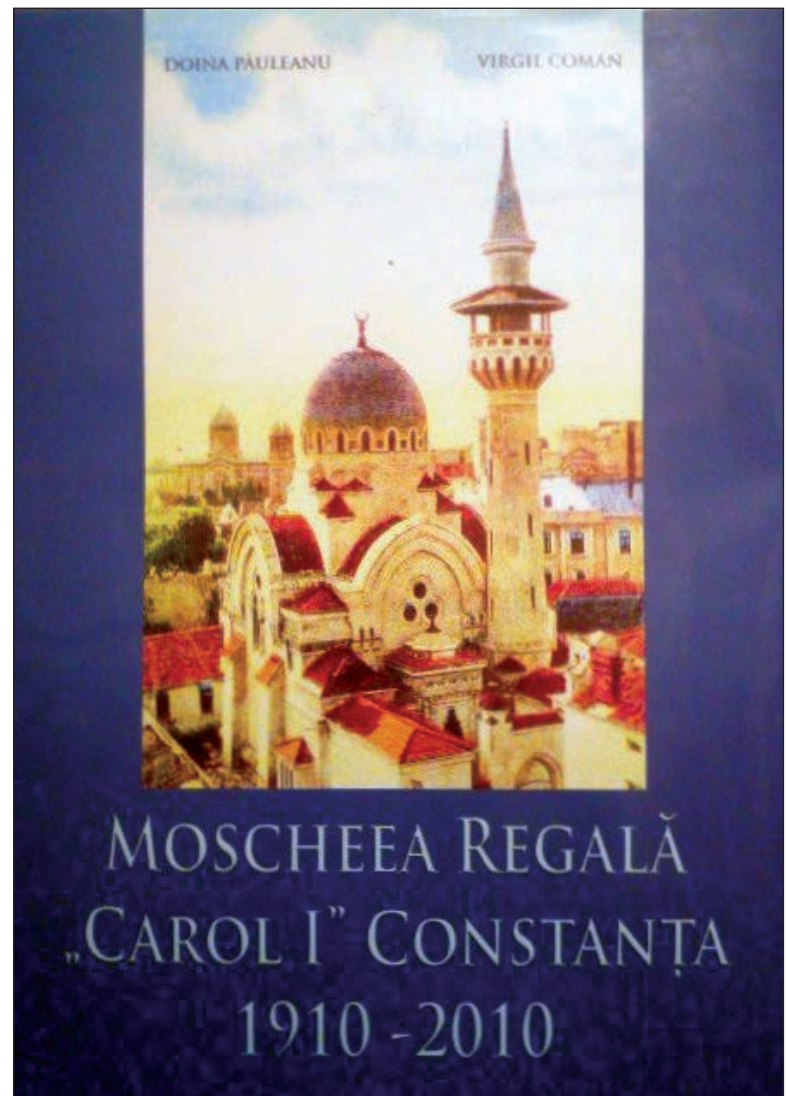
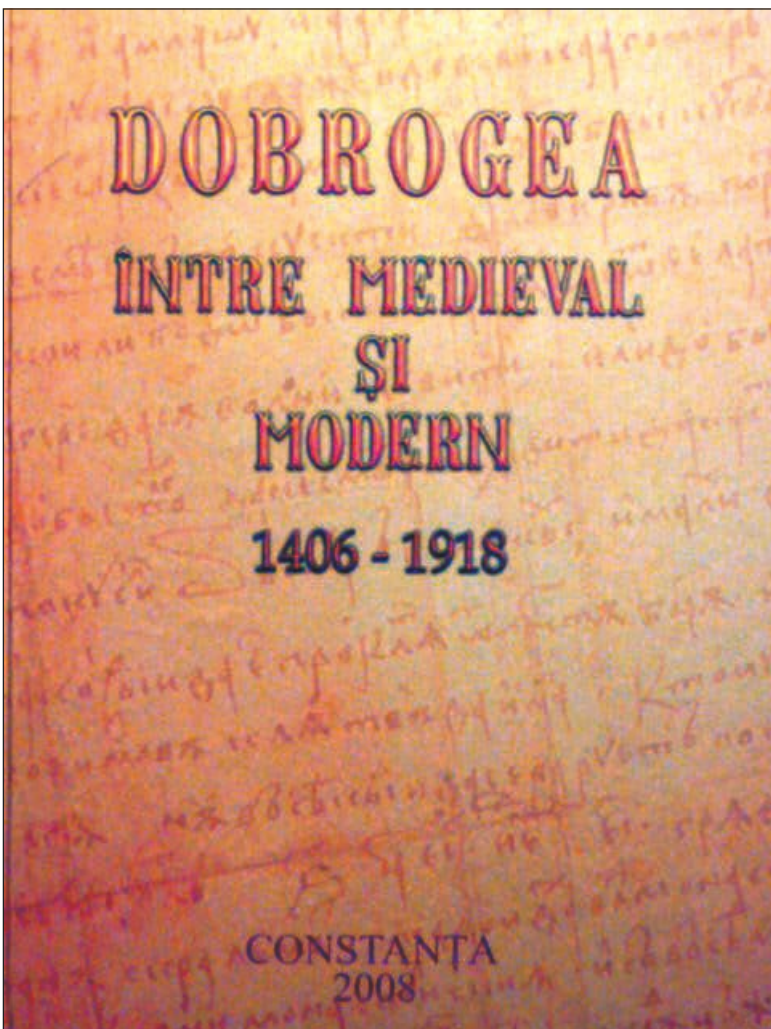
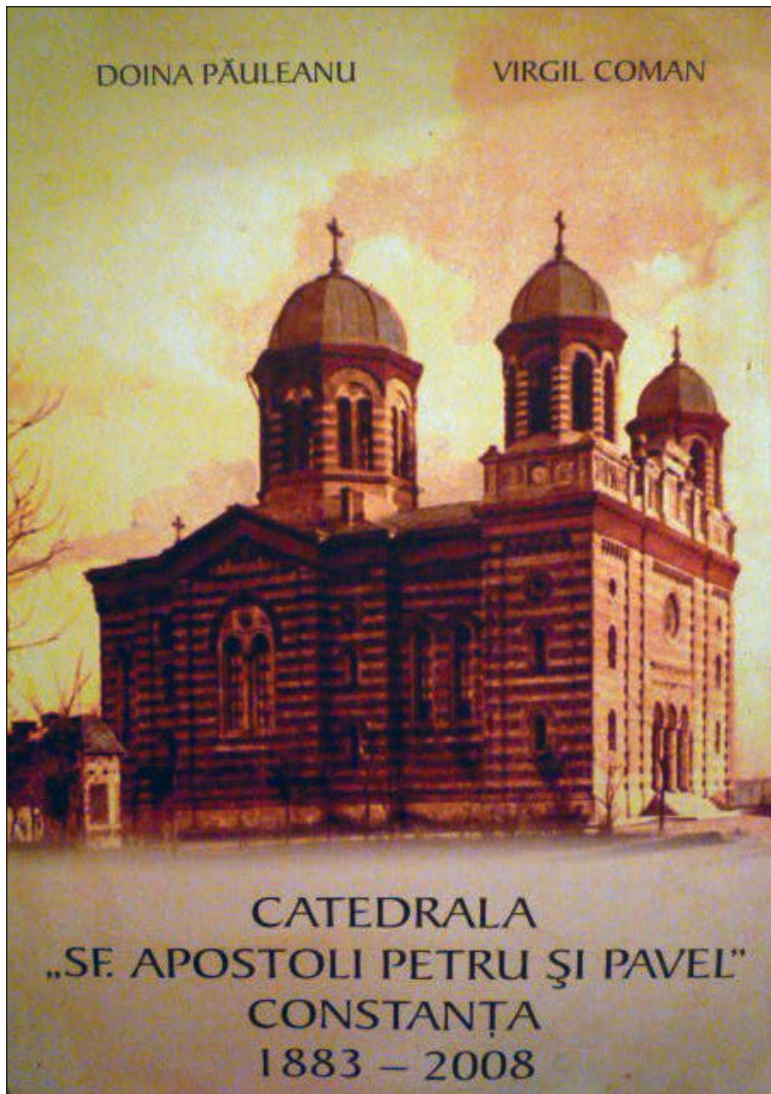
Cele trei albume format mare, fiind apropiate de A3, se remarcă, în primul rând, prin existența unui autor comun: Dl. Virgil Coman. Harnicul șef al Serviciului Arhivelor din Județul Constanța s-a impus și prin aceste publicații ca un bun cunoscător al realităților pământurilor dintre Dunăre și Marea Neagră. Toate albumele au la început un amplu text care lămurește intențiile autorilor. El este susținut, de fiecare dată, de fotografiile ce urmează. În multe cazuri, imaginile fotografiate sunt inedite, sau puțin cunoscute. Situația este ușor explicabilă. Autorii sunt strâns legați de munca în arhivele centrale și județene, de investigarea monumentelor istorice, în special urbane, deci au avut acces direct la izvoarele primare.

Prin aceste albume, astfel, s-au pus la dispoziția publicului larg, format din oameni de cultură, precum și a celui redus numeric, constituit din specialiști, instrumente de lucru. Ele sunt și vor fi necesare în cercetare pentru lămurirea unor aspecte până acum bănuite, dar nerelevante.

Un alt element meritoriu al acestor publicații constă în tipărirea textelor în limbi străine. Albumul despre Dobrogea are textul scris și imprimat în patru limbi: română, engleză, franceză și germană. Albumul despre Catedrală are în final un amplu rezumat în limba engleză. În fine, lucrarea dedicată Moscheei, de altfel rod al colaborării cu arhivele statului din Ankara, cu Departamentul Cultului Musulman din Turcia, cu Ambasada Republicii Turcia la București, cu Consulatul General al Republicii Turcia din Constanța, proiectul fiind inițiat de Dl. Muurat Iusuf, Muftiul Cultului Musulman din România, beneficiază de un „Argument” scris în română, turcă și engleză, precum și de ample rezumate ale textului scrise în limbile turcă și engleză. Am ținut să evidențiez această calitate a celor trei cărți, deoarece ea arată deschiderea posibilității de a circula lucrările amintite în lumea internațională a celor interesați de evoluția civilizației sud-est europene.

În calitate de cititor cu vechi preocupări pentru istoria Dobrogei mă simt dator să fac unele remarci prietenești pe marginea textelor și imaginilor publicate.

În primul album, cel dedicat Dobrogei cu ocazia sărbătoririi a 130 de ani de la unirea cu România, ar fi fost util să se înceapă cu acte anterioare anului 1406. Astfel s-ar fi atestat prin mărturii externe, ca „Geografia” scrisă de arabilul Abbu-Fedda, că încă din anul 1320 Isaccea și Dobrogea de nord erau stăpânite de Basarabi. Utilă ar fi fost și reproducerea portulanului elaborat în 1339 de cartograful iudeu Angelino Dulcert, care marchează semnul de „tamgha” arătând clar că hotarul Hoardei Albastre și al Hoardei de Aur era pe Dunăre, pe malul septentrional vis-a-vis de portul Vicina. La fel, în seria domnilor Țării Românești care au stăpânit Dobrogea în secolul al XV-lea ar fi trebuit amintiți și Vlad Dracul, prin hrisovul din anul 1442 și fiul său, Vlad Țepeș, prin epistola din februarie 1462, adresată lui Matia Corvin. Nu ar fi trebuit neglijat nici textul lăsat de Evlia Celebi. El a scris despre o populație dobrogeană numită „citaki”, care vorbea într-un dialect aparte și avea anumite caractere proprii. În fine, s-ar fi impus să nu lipsească fotocopia Ordinului de Zi de la 14 noiembrie 1878, dat în Brăila de principele Carol I. Atunci el a ordonat să se treacă Dunărea pentru preluarea administrației Dobrogei, primită de România în urma deciziei de la Berlin (iunie 1878) a celor 7 mari puteri europene. Însemnat este că pe actul original, păstrat în Fondul Casei Regale, s-au consemnat și corecturile făcute de suveranul României.

Țin să remarc concepția modernă, actuală, a principelui Carol care a tăiat cuvântul „anexarea” și l-a înlocuit cu „unirea” Dobrogei cu România. Se vedește foarte clar că el a înțeles procesul istoric mai bine ca cei din jurul său. Era o unire a unor pământuri românești în urma unui război care îndepărtase o separare artificială, impusă de marile puteri. În fapt, am mai făcut aceste remarci, într-o formă asemănătoare, când am publicat acel act cu ocazia sărbătoririi a 125 ani de la unirea Dobrogei cu România.

Al doilea album, cel dedicat „Catedralei”, practic are de la început două texte introductive. Primul este scris de doamna Doinea Păuleanu, iar al doilea este datorat Domnului Virgil Coman.

Cel dintâi începe și se desfășoară într-o formă erudită prin descrierea amănunțită a construirii, pictării și ornamentării monumentului. Din păcate, s-a insistat prea mult pe unele detalii – munca arhitecților Alexandru Orăscu și Carol Beneș, a pictorului G. D. Mirea, a prof. arhitect I. E. Mincu, inclusiv asupra tuturor frământărilor și disputelor ample dintre aceștia din urmă. În alt context ar fi putut reda parfumul local al epocii. Dar din nefericire s-a insistat asupra unor elemente neesențiale. În acest sens, pot aminti prezentarea polemică din jurul picturii murale efectuată de G. D. Mirea în interiorul bisericii. Personal, opiniez că ar fi fost suficient dacă s-ar fi arătat punctul de vedere personal al doamnei Doina Păuleanu asupra valorii picturii lui G. D. Mirea în raport cu erminiile și cu școlile create de Constantinos și Pârvu Mutu Zugravu. În rest, toată polemica oțioasă dintre G. D. Mirea, I. E. Mincu și alte persoanlități din lumea artistică a „Belle époque” contribuie mai puțin la progresul textului. Însemnat este că această catedrală a constituit nucleul religios ortodox polarizator pentru toți românii din zona Mării Negre. Ar fi fost necesar să se accentueze mai mult acest aspect, un adevărat fir al Ariadnei pentru întregul text.

Partea a doua a introducerii, oferită de Domnul Virgil Coman, pune în lumină o serie de acte-mărturii din arhivele centrale și locale asupra dinamicii construirii catedralei. Bine alese, ele sunt dovezi convingătoare asupra modului cum au simțit constanțenii și dobrogenii să acționeze în vederea sprijinirii propriei lor catedrale.

În fine, ultimul album are un titlu ciudat: Moscheea Regală. Orice om obișnuit se poate întreba de ce nu a fost o moschee sultanală sau o moschee a unei sultane valide etc. Citirea textului introductiv, atât a Argumentului semnat de Muurat Iusuf, Muftiul Cultului Musulman din România, cât și a textului iscălit de Doina Păuleanu și Virgil Coman, apar lămuririle necesare în legătură cu această problemă. Deoarece edificarea lăcașului de cult musulman din Constanța a fost susținută moral și material de regele Carol I, credincioșii musulmani i-au spus „Kral Camii” sau Moscheea Malik (p. 32). Cum pentru alcătuirea textului au fost folosite documente din Arhivele centrale și locale din România, precum și din Arhivele din Turcia, iar colaborarea dintre autoritățile religioase și laice a fost permanentă, toate informațiile sunt solide și credibile.

Decizia de a se construi o mare moschee în orașul-port Constanța, devenit cel mai mare centru musulman din România, a fost luată în anul 1909. Ea a fost consecința unui berat sultanal prin care, în anul 1905, se dădea dreptul românilor din întreaga Macedonie să aibă școli și biserici în limba proprie. La 24 iunie 1910 s-a pus piatra de temelie a Moscheei Regale din Constanța. Locul a fost ales cu grijă: acolo unde fusese o veche moschee sultanală. Proiectul și planurile au fost încredințate arhitectului Victor Stephanescu, iar soluțiile tehnice pentru crearea punctelor de rezistență ale construcției au fost încredințate inginerului craiovean Gogu Constantinescu, atunci chemat special din rezidența sa londoneză. Relativ repede, la 31 mai 1913, a fost inaugurată moscheea, în prezența majestaților lor, Regele și Regina, precum și a numeroase autorități românești și turcești.

Albumul, tipărit în colaborare de întreprinderi grafice din România și din Turcia (din Ankara), are în cuprinsul lui o serie de acte inedite. Mă voi opri exclusiv la două. Sunt planurile orașului Constanța (Küstence): planul urbanistic din 29 martie 1859 și planul feroviar din același an.

Primul redă imaginea de ansamblu, precisă, a așezării urbane. Pe el sunt marcate parcelarea, portul, principalele străzi, depozite, magazine și așezămintele cultural-religioase. Al doilea are trasată pe el calea ferată construită de societatea britanică D.B.S.R. (Danube & Black Sea Railway). Practic, construcția s-a realizat foarte repede, cu seriozitate și extrem de bine. La 1/13 septembrie 1857, la Londra, s-a semnat actul dintre Regatul Marii Britanii și Sublima Poartă pentru concesionarea unui teren, pe 99 ani, în vederea construirii unei căi ferate între Constanța și Cernavodă, iar la 22 septembrie/14 octombrie 1860 trenul începea să circule. Între cele două orașe, trenul parcurgea distanța în două ore, adică aproximativ în același timp ca astăzi!

Linia de cale ferată era prelungită prin orașul Constanța, până la periferia numită Mamaia. În acest mod, după cum arată și planul, societatea feroviară engleză a asigurat parțial și transportul urban constănțean. Publicarea și valorificarea celor două planuri, asupra cărora îmi propun să revin cu ajutorul traducerii făcute de erudita cercetătoare bulgară turcologa Stoianka Kenderova de la Biblioteca Națională Kiril și Metodi – Sofia, aruncă o lumină nouă asupra modernității orașului Constanța la mijlocul secolului al XIX-lea.

Nutrind speranța că publicațiile-album despre monumentele constănțene și dobrogene nu se vor opri aici, ci vor continua, cel puțin cu clădirea Cazinoului, dorind să văd cele trei albume amintite în biblioteci și librării, în mâinile cititorilor, îi felicit încă o dată pe autori.

